

DİVAN EDEBİYATINDA MEVLÂNÂ'YI ANAN REDİFLER

Rıza OĞRAŞ*

ÖZET

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan Mevlânâ, her kesimden şairlerce sevilmiş ve benimsenmiştir. Şairler bu sevgilerini şiir yoluyla ortaya koyarken bazen Mevlânâ adını ve onu çağrıştıran Monlâ, Hazret-i Monlâ Hünkâr, Hudâvendigâr gibi kelimeleri redif olarak kullanmışlardır. Kaside, gazel, rûbai ve tahmis gibi nazım şekilleri kullanılarak yazılan şiirler, Mevlânâ'nın Mevlevî olsun veya olmasın bütün Divan şairleri üzerindeki etkisini göstermektedir. Divanlar ve antolojilerin taranması sonucu tespit edilen bu şiirlerde Mevlânâ sevgisi incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mevlânâ, Divan edebiyatı, şair, redif.

THE REDIFS COMMEMORATING MEVLANA IN THE DİVAN LITERATURE

ABSTRACT

Mevlana who has an important role in the Turkish culture, has been appreciated and loved by all of the sectors. Revealing their love through poems, the poets sometimes use the words such as Monlâ, Hazret-i Monlâ Hünkâr and Hudâvendigâr as redif to commemorate Mevlana. Poems written in different literary forms such as kaside, gazel, rûbai and tahmis, clearly demonstrate the effect of Mevlana over the Divan poets, whether Mevlevî or not. In these poems which were identified through skimming the Divan and anthology, the love for Mevlana was explored.

Keywords: Mevlânâ, Divan Literature, poet, redif (a word following the same rhyme)

GİRİŞ

Horasan'ın Belh şehrinden çıkıp Konya'yı mekân tutan Mevlânâ, eserleri ve görüşleriyle yüzyıllar boyunca Türk edebiyatında etkisini sürdürmektedir. Bu etki, şairlerin eserlerine yansımış ve onu yâd eden şiirler yazmak bir gelenek haline gelmiştir.

Mevlevî olsun veya olmasın pek çok Divan şairi Mevlânâ'ya duyduğu sevgiyi şiirlerinde işlemiş ve onun etkilerini açıkça ortaya koymuştur. Bazı şairler, Mevlânâ ve onu çağrıştıran Monlâ, Hazret-i Monlâ Hünkâr, Hudâvendigâr gibi kelimeleri redif olarak kullanmak suretiyle duydukları sevgi ve saygıyı şiir diliyle anlatmışlardır.

Mevlânâ kelimesi Divan şiirinde redif olarak sıkça kullanılmıştır. Ancak Mevlânâ redifli şiir yazarak Mevlânâ'yı anmak ustalık gerektirdiği gibi estetik yönden de yüce bir ruhun mahsulü olarak tatmin edici olmalıdır. Divanlar, mecmualar ve antolojiler taranarak Mevlânâ redifli ve Mevlânâ'yı çağrıştıran rediflerle yazılan şiirler tespit edilmiş ve bu şiirlerin ışığında Mevlânâ sevgisi incelenmiştir.

Mevlânâ redifli şiirlerin yanısıra Mevlânâ'ya atfen yazılmış şiirlerin sayısı da oldukça fazladır. Bunların içinden dikkate değer bulunanlar da çalışmaya dahil edilmiştir. Bu yüzden tespit edilen şiirler, Mevlânâ Redifli Şiirler ve Mevlânâ'yı Çağrıştıran Şiirler olmak üzere iki ana grupta ele alınmış ve nazım şekillerine göre sınıflandırılmıştır.

* Yrd.Doç.Dr. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi (rogras@mehmetakif.edu.tr).

1. Mevlânâ Redifli Şiirler

1.1. Kasideler

Şeyh Gâlib (ö.1799), “Hazret-i Mevlânâdır” redifini kullanarak yazdığı “Der-Vasf-ı Şerîf-i Cenâb-ı Hazret-i Mevlânâ Kuddise Sırruhu'l-Alî” başlıklı kasidesinde ilk beyitte:

Mazhar-ı aşk-ı Hudâ Hazret-i Mevlânâdır
Menba'-ı sıdk u safâ Hazret-i Mevlânâdır

Şeyh Gâlib Divanı K.3/1

diyerek Mevlânâ'yı Allah aşkının mazharı, çıkış yeri; temizliğin ve doğruluğun kaynağı olarak görmektedir. Diğer beyitlerde:

Fenafillah ülkesine baştanbaşa hükmeden sonsuzluk tahtının hükümdarı,
Temiz gönlü irfan nuruna yüce gökyüzü, hidayet güneşinin doğuş yeri,
Zatının şerefi ile ruhlar topluluğunun sevgilisi, vefa denizinin incisi,
Resuller sultanının mükemmel vârisi, cömertliğin şahı,
Zahit ve rinde olgunluğun feyzini bulaştıran ve zayıfların sığınak yeri,

.

gibi sıfatlarla övmektedir.

Yine Şeyh Gâlib (ö.1799), “Der-Vasf-ı Cenâb-ı Şerîf-i Hazret-i Pîr-i Dest-gîr Kaddese'llâhu Sırruhu'l-Azîz” başlıklı ve “Mevlânâ” redifli kasidesinde şeyhini tanıtmaya devam eder. Mevlânâ'nın güzel yüzü her nereden görünse, dillere Mevlânâ Celâleddin ismi gelir, der:

Görünse her ne taraftan cemâl-i Mevlânâ
Gelir zebanlara ism-i Celâl-i Mevlânâ

Şeyh Gâlib Divanı K.4/1

Bazı kavram ve varlıkları tanımladığı “Der-Medh-i Hazret-i Pîr Kaddese'llâhu Sırruhû” başlıklı ve “Mevlânâdır” redifli kasidesindeki ilk beyitte, aşkı Mevlânâ'nın yüzü ve yaradılışının anlamı olarak dile getirir:

Aşk kim sûret-i Mevlânâdır
Ma'nî-i hilkat-ı Mevlânâdır

Şeyh Gâlib Divanı K.6/1

Diğer beyitlerde, yer ve göğün dönüşü himmetinin eseridir; dervişlerin yüceliğinin sebebi ona hizmet şerefidir; hümânın gölgesi Mevlânâ'nın devletinin gölgesidir; insanlar Mevlânâ'ya bağlılığın âşığıdır; Gâlib, Mevlânâ'nın kölesi olmakla övünse buna şaşılmaz, denilerek duyduğu sevgiyi ifade eder.

Şeyh Gâlib (ö.1799), “matbah-ı Monlâ” redifli ve “Der-Vasf-ı Şerîf-i Matbah-ı Latîf-i Tarîkat-ı Mevleviyye Kaddesene'llâhu Esrârehum” başlıklı kasidesinde Mevlânâ dergâhını tanıtmakta ve onu bir sığınak yeri olarak vasıflandırmaktadır. İlk beyitte, evliyanın yüce ocağı olarak tanımladığı Mevlânâ dergâhını gönüle ve cana kimya ocağı olarak görmektedir:

Mu'allâ dûdmân-ı evliyâdır matbah-ı Monlâ
Dil ü cânâ ocağ-ı kîmyâdır matbah-ı Monlâ

Şeyh Gâlib Divanı K.7/1

Esrâr Dede (ö.1796), “Monlâ-yı Rûm” redifli kasidesinde Mevlânâ'yı tanıtarak onun üstün özelliklerini sıraladıktan sonra lutfuna muhtaç olduğunu belirterek ondan medet umar:

Aşk ki odur hilkat-i Monlâ-yı Rûm
Dil ki odur himmet-i Monlâ-yı Rûm (Duru, 2000: 226)

şeklindeki ilk beyitte, aşk Mevlânâ'nın yaradılışı ve gönül Mevlânâ'nın himmetidir, der.

Sâkıb Dede (ö.1727), “Na't-i Şerîf-i Hazret-i Hudâvendigârî Kuddise Sırruhü'l-azîz” başlıklı ve Mevlânâ redifli kasidesinde duyduğu saygı ve sevgiyi dile getirirken onun özelliklerini her beyitte ayrı ayrı dile getirmektedir:

Muhît-i gevher-i esrâr-ı hûdur hûş-ı Mevlânâ
Ne kâbil pâk-gevher olmamak bî-hûş-ı Mevlânâ

Sâkıb Divanı K.8/1

şeklindeki ilk beyitte, Mevlânâ'nın fikri hû'nun sırlarının mücevherinin yeridir. Mevlânâ'nın fikri olmadan pak mücevher olmak mümkün değildir, demektir. *Hûş* kelimesi akıl, fikir, ölüm anlamlarına; *muhît*, yer ve ihata eden, kuşatan anlamlarına gelmektedir. *Hû*; Allah, sığınma, yalvarma anlamlarıyla kullanılmaktadır. Bu kelimelerin bütün anlamları beyitteki anlama uygun düşecek şekilde tevriyeli kullanılmışlardır.

Nâbî (ö.1712), "Mevlânâ" redifli ve "Nağme-tırâz-ı Nây-i Âlem-i Rûhânî-edâ der-âstâne-i Hazret-i Mevlânâ kuddise sırrahü'l-'azîz" başlıklı kasidesinde Mevlânâ'ya duyduğu sevgiyi dile getirmekte ve onun özelliklerini sıralamaktadır. İlk beyitte, Mevlânâ mekânının sonsuz sevinç verdiğini ve alnı aydınlattığını söyler:

Virûr neşât-ı mü'ebbed mekân-ı Mevlânâ
İder cebîni münîr âstân-ı Mevlânâ

Nâbî Divanı, K.6/1

Mevlevî olmamakla birlikte, Mevlânâ'ya olan hayranlığını ve sevgisini ifade eden şairlerden biri olan Nâbî de, Mevlânâ'yı bizim tasavvurumuzun ötesinde, makamı arşın kenarında olan Hakk'ın katına ulaşmış büyük bir veli olarak görür (Horata, 1999: 50):

Anun makâmına olmaz resâ tuyûr-ı hîred
Kenâr-ı arşdadur âşiyân-ı Mevlânâ

Degül bu izzet ü şân-ı cihâniyâna şebîh
Huzûr-ı Hak'da olan izz ü şân-ı Mevlânâ

Nâbî Divanı, K.6/6-7

Şinâsî (XVII.yy), "Mevlânâ" redifli kasidesinde Mevlânâ'nın üstün özelliklerini sıralar ve ona duyduğu sevgiyi dile getirir. Mevlânâ'nın söz ve şiirlerini tanımladığı:

Muvâfıkdur kelâm-ı 'izzete güftâr-ı Mevlânâ
Ma'ânî-i butûn iş'âr ider eş'âr-ı Mevlânâ

Şinâsî Dîvânı K.3/1

şeklindeki ilk beyitte, Mevlânâ'nın sözü, yücelik sözüne uygundur; Mevlânâ'nın şiirleri gizli sırların anlamlarını belirtir, demektir. Sonraki beyitlerde, Mevlânâ'nın refâtı, edvârı, âsârı, der ü dîvârı, kabr-i pür-envârı, ebrârı, esrârı, bâzârını sanatlı ve ayrıntılı bir şekilde tarif eder.

1.2. Tercî'ler

Şeyh Gâlib (ö.1799), Tercî-i Mısra'-ı Garrâ-yı Râmiz Beğ başlıklı 2. terci'de ve vasıta mısrada Şems ve Mevlânâ'yı birlikte anar ve özelliklerini sıralar:

Gürûh-ı evliyânın ekmelemdir Şems ü Mevlânâ
Misâl-i mihr ü subh-ı müncelemdir Şems ü Mevlânâ
Şeh-i aşkın iki kudret elidir Şems ü Mevlânâ
Sıfât u zâta bürhân-ı celîdir Şems ü Mevlânâ
Hemân ayn-ı Muhammedle Alîdir Şems ü Mevlânâ

(Şems ve Mevlânâ, evliya topluluğunun en mükemmelidir; parlak sabah ve güneş gibidir; aşk şahının iki kudret elidir; sıfatlara ve zata apaçık delildir; sanki Hz. Muhammed (SAV)'in kendisiyle Hz.Ali (KV)'dir.)

Senâî (ö.1543), bir terci'-i bendindeki vasıta beyitte Mevlânâ'yı hidayet güneşinin doğuş yeri ve Hak sırrının kâşifi olarak görmektedir:

Matla'-ı şems-i hüdâ Hazret-i Monlâ Hünkâr
Kâşif-i sırr-ı Hudâ Hazret-i Monlâ Hünkâr (Duru, 2000:56)

1.3. Müseddesler

Şeyh Gâlib (ö.1799), "Tercî-i Bend Der-Vasf-ı Şerîf-i Pûşîde-i Türbe-i Latîf-i Hazret-i Mevlânâ-yı Rûm Kaddese'llâhu Sırrehû" başlıklı 4. terci'deki vasita beyitte III. Selim'in müceddid olma sebebini açıklar:

Müceddid olduğu Sultân Selîmin dîn ü dünyâyâ
Nümâyândır bu nev-pûşîdesinden kabr-i Monlâyâ
(Sultan Selim'in din ve dünyaya müceddid olduğu Mevlânâ'nın kabrine verdiği bu yeni örtüden açıkça bellidir.)

Ereğlili Tûrâbî (ö.1722), Müseddes Berây-ı Hazret-i Mevlânâ başlıklı 11. müseddesindeki tekrar eden beyinde, yüce mertebeyi bulup Hazret-i Mevlânâ'nın kapısının toprağını beklediğini söylemektedir:

Hamdulillâh ki bulup meritebe-i a'lâyı
Beklerüz hâk-i der-i Hazret-i Mevlânâyı
(Allah'a hamdolsun ki, yüce mertebeyi bulup Hazret-i Mevlânâ'nın kapısının toprağını bekleriz.)

Sıdkı Dede (XVII.yy)'nin Esrâr Dede Tezkiresi'nde yer alan müseddesinde, Mevlânâ hazretleri şöyle tanımlanır:

Ahter-i burc-ı kerâmet şems-i dîn-i bî-zevâl
Mürşid-i râh-ı hakikat, Hazret-i Mollâ CELÂL
Zevâlî olmayan dinin güneşi, keramet burcunun yıldızı, hakikat yolunun mürşidi
(aydınlatıcısı) Mevlânâ Hazretleridir (Ayan: 1993, s.40).

Derviş Bekâyî (XVI. yy)'nin bir müseddesinin tekrar eden beytiyle, dergâha mürit çağrılmaktadır:

Nûr-ı Zâtullâha kalbin itmek istersen mahal
Sür yüzün dergâh-ı pâk-i Hazret-i Monlâyâ gel
Mealên: Allah'ın zatının nuruna kalbini mahal (yer) etmek istersen, Hazret-i Monla'nın temiz dergâhına gelip yüzünü sür (Ayan: 1993, s.37).

1.4. Rübâiler

Şeyh Gâlib (ö.1799), Divan'ındaki 8. rübaide aşkın Mevlânâ'ya şöyle seslendiğini belirtiyor:

Ey kâşif-i esrâr-ı Hudâ Mevlânâ
Sultân-ı fenâ şâh-ı bekâ Mevlânâ
Aşk etmededir hazretine böyle hitâb
Mevlâ-yı gürûh-ı evliyâ Mevlânâ
Şeyh Gâlib Divanı R. 8

Ey Hudâ'nın sırlarının kâşifi, sonsuzluğun şâhı, yok olmanın sultanı olan Mevlânâ! Aşk, hazretine, evliya topluluğunun efendisi Mevlânâ diyerek hitap etmektedir.

Şeyh Gâlib(ö.1799), başka bir rübaide Mevlânâ'yı överken sınır tanımaz. Feleğin dönüşünü, Şems'in ortaya çıkışını Mevlânâ'ya bağlar:

Çarhı çeviren himmet-i Mevlânâdır
Şems'in talebi hizmet-i Mevlânâdır
Ve'l-hâsıl eğer sözüm edersen iz'ân
Mevlâ deyicek Hazret-i Mevlânâdır
Şeyh Gâlib Divanı R.9

(Feleği döndüren Mevlânâ'nın himmetidir, Şems'in isteği Mevlânâ'nın hizmetidir. Sonuç olarak sözümü anlarsan Mevlâ (Efendi) deyince o, Hazret-i Mevlânâ'dır.)

1.5. Gazeller

Ünsî Dede (XVI. yy);
 Dervişinem eyle nazar, yâ Hazret-i Monlâ-yı Rûm
 Atma kapundan der-be-der yâ Hazret-i Monlâ-yı Rûm
 beytinde dervişi olduğu için nazar etmesini ve derbeder bir şekilde kapısından atmamasını dileyerek Hz. Mevlânâ'ya sığınırken devamla:
 Luffun cihânda hırz-ı cân hulkun Muhammeden nişân
 Keşf u kerametın ayân yâ Hazret-i Monlâ-yı Rûm
 ifadesiyle, Mevlânâ'nın keşf ü kerametini, Hz. Muhammed (S.A.V.)'in ahlâkına bağlamaktadır (Ayan: 1993, s.36).

Esrâr Dede Tezkiresi'nde yer alan Mevlevî şâirlerden birisi de Hafız Dede (ö.1803)'dir. Onun örnek şiirinde Mevlânâ sevgisi şöyle tebeyyün eder:
 Evvel-i evvel-i Âlem dürer-i Mevlânâdır
 Âhır-ı âhır-ı Âdem dürer-i Mevlânâdır (Ayan: 1993, s.38).

Yakın tarihlerde Divan edebiyatı geleneğine uygun olarak Mevlânâ sevgisini dile getiren şiirler yazılmıştır. Kemâl Edîb Kürkçüoğlu, "Mevlânâ" redifli gazelinde:
 Ünlü nâm-ı celîl-i Mevlânâ
 Feyz-i akdes nezîl-i Mevlânâ

Ufuk-ı Kibriyâya vâsıldır
 Şems-i Haktır delîl-i Mevlânâ (Yeniterzi, 2005:122-123)

şeklindeki 1. ve 2. beyitlerde, Mevlânâ'nın yüce adı, Mevlânâ'nın misafiri yüce feyzi Hz.Peygamberin ufkuna ulaşmıştır; Mevlânâ'nın delili, Hakk'ın Şems (güneş)'idir, demektedir.

Yoksa şâyed haberin şevket-i Mevlânâ'dan
 Haşmet-i saltanat-ı Hazret-i Mevlânâ'dan
 matlalı, "Mevlânâ'dan" redifli ve "Medh-i Mevlânâ" başlığını taşıyan, yirmi yedi beyitlik kaside şeklinde bir diğer manzumesi de yine Necip Fazıl Duru'nun neşrinde yer almaktadır (Yeniterzi, 2005:115-116).

Şuhûdî (ö.1591), "semâ'-ı şevk-ı Mevlânâ" redifli gazelinin matla beytinde, Mevlânâ coşkusunun semâ'nın gönül sırrını apaçık edeceğini ve ciğer kanını akıtacağını belirtmektedir:
 Gönül râzın ayân eyler semâ'-ı şevk-ı Mevlânâ
 Ciğer kanın revân eyler semâ'-ı şevk-ı Mevlânâ (Duru, 2000:82)

Samtî (ö.1631), "yâ Hazret-i Mevlânâ" redifli gazelindeki:
 Ey maksad-ı her kâsîd yâ Hazret-i Mevlânâ
 Ey ma'bed-i her âbid yâ Hazret-i Mevlânâ (Duru, 2000:90)

matla' beytinde yâ Hazret-i Mevlânâ şeklinde seslenerek onu her kastedenin maksadı ve her kulluk edenin mabedi olarak tanıtmaktadır.

Adnî (ö.1683), "nây-i Mevlânâ" redifli gazelindeki:
 Dem-â-dem andırır ahd-i elesti nây-i Mevlânâ
 Kılar âşıkları dîdâr-ı mesti nây-i Mevlânâ (Duru, 2000:141)
 matla' beytinde Mevlânâ neyinin her zaman elest ahdini andırdığını ve âşıkları kendinden geçirerek mest gözlü ettiğini belirtmektedir.

Nutkî (ö.1804), "yâ Hazret-i Mevlânâ" redifli gazelindeki:
 Deldi ciğerim bu derd yâ Hazret-i Mevlânâ
 Yokdur çekem tâkat yâ Hazret-i Mevlânâ (Duru, 2000: 223)

matla' beytinde aşk derdini dile getirerek bu derdi çekmek için takatinin bulunmadığını belirtmektedir. Diğer beyitlerde Mevlânâ'nın manevî kişiliğinden medet ummaktadır.

Şeyh Gâlib (ö.1799), "Monlâ-yı Rûm" redifli gazelindeki:

Hoş çalınıp nevbet-i Monlâ-yı Rûm

Oldu ayân savlet-i Monlâ-yı Rûm (Duru, 2000: 265)

matla' beytinde, Mevlânâ'nın nevbeti güzel çalınıp saldırmayı apaçık oldu, demektedir.

Kânî (ö.1791), "yâ Hazret-i Mevlânâ" redifli gazelinde sığınma talebinde bulunmaktadır:

Dervîşine sahip çık yâ Hazret-i Mevlânâ

İster yapıp ister yık yâ Hazret-i Mevlânâ (Duru, 2000: 271)

matla' beytinde, ister yap ister yık, dervîşine sahip çık diyerek Mevlânâ'ya seslenmektedir.

Şem'î (ö.1839), "Mevlânâdayız" redifli gazelindeki:

Biz makarr-ı evliyâ-i şâh-ı Mevlânâdayız

Tâ elest bezmindeki ikrâr-ı Mevlânâdayız (Duru, 2000: 289)

matla' beytinde, Mevlânâ'nın izinde olduğunu ve elest bezmindeki ahdine bağlı olduğunu ifade etmektedir.

Nazîf (ö.1861), "Mevlânâ" redifli gazelinde Mevlânâ'nın yoluna girmekten dolayı sevincini belirtmektedir. Matla' beyitte:

Fütûha bâis olaldan celâl-i Mevlânâ

Göründü ayn-ı ayâna cemâl-i Mevlânâ (Duru, 2000: 302)

ifadesiyle, Mevlânâ'nın celâli fetihlere sebep olalı cemâli apaçık gözlere göründü, demektedir.

Fâzıl Bosnevî (ö.1882), "Mevlânâ" redifli gazelindeki:

Yorulma var iken âlemde bâb-ı şâh-ı Mevlânâ

Müreccahdır serây-ı devlete dergâh-ı Mevlânâ (Duru, 2000: 309)

matla' beytinde, âlemde Mevlânâ'nın kapısı var iken başka kapı aranmayacağını ve Mevlânâ dergâhının devlet sarayına tercih edileceğini kesin bir ifade ile belirtir.

2. Mevlânâ'yı Çağrıştıran Redifler

Mevlânâ adı dışında Mevlânâ ile ilgili özellikleri çağrıştıran kelimelerin redif olarak da kullanıldığı görülmektedir. Kaside, tahmis, terci', gazel gibi nazım şekilleriyle yazılmış olan bu şiirlerle Mevlânâ sevgisini dile getirmektedir. Divan edebiyatında bu sevgiyi dile getiren çok sayıda şiir vardır. Bunlardan seçme şiirler, fikir verme ve örnek olması bakımından sayısı sınırlanarak aktarılmıştır.

2.1. Kasideler

Vesîm (ö.1804)'in "Mevlevî" redifli ve "Der-Vasf-ı Hazret-i Mevlânâ-yı Rûmî" başlıklı kasidesinde Mevlevî kelimesinden hareketle Mevlânâ'ya duyulan sevgi anlatılmaktadır:

Mazhar-ı nûr-ı tecellîdir cibâh-ı Mevlevî

Gonca-i gülzâr-ı vahdetdir külâh-ı Mevlevî

Vesîm Divanı K.3/1

şeklinde başlayan ilk beyitte, Mevlevî'nin cepheleri görünme yerinin mazharı ve Mevlevî'nin külâhı birliğin gül bahçesinin goncasıdır, denilerek tasavvufî görüşlerle Mevlevîlerin görünüşleri arasında ilgi kuruluyor.

Yine Vesîm'in "Mevlevî" redifli ve "Der-Vasf-ı Hazret-i Mevlânâ-yı Rûmî" başlıklı başka bir kasidesinde Mevlevî kelimesinden hareketle Mevlânâ'ya duyulan sevgi anlatılmaktadır:

Cadde-i râh-ı fenâdır şâh-râh-ı Mevlevî

Nur-i tevfik-i Hudâdır şem'-i âh-ı Mevlevî

Vesîm Divanı K.4/1

şeklinde başlayan ilk beyitte, Mevlevî'nin şahlara yakışır yolu, yokluk yolunun caddesidir ve Mevlevî'nin âhının mumu Huda'nın yardımının nurudur, denilmektedir.

Sâkıb Dede (ö.1727)'nin "Mesnevî" redifli ve "Der-Sitâyîş-i Hazret-i Mesnevî-i Ma'nevî-i Cenâb-ı Mevlevî" başlıklı kasidesi, Mevlânâ'nın en önemli eseri Mesnevî-i Şerîf'i bize tanıtmakta ve onun özelliklerini sunmaktadır. İlk beyitte, Hudâ'nın ilham divanının nüshası ve nebiler şahının sırlarının taşıyıcısı olduğu belirtilmektedir:

Nüsha-i dîvân-ı ilhâm-ı Hudâdur Mesnevî
Hâmil-i esrâr-ı şâh-ı enbiyâdur Mesnevî
Sâkıb Divanı K.10/1

Sâkıb Dede'nin "semâ" redifli ve "Der-Sitâyîş-i Semâ'-ı Hâlet-Fezâ-yı Mevlevî" başlıklı kasidesinde semâ hakkında bilgi verilmekte ve önemi vurgulanmaktadır. İlk beyitte, semâ'nın can göğsündeki coşku tâvûsunun cilvesi ve cânânın zevk şarabının sonsuz devri olduğu belirtiliyor:

Cilve-i tâvûs-ı şevk-ı sîne-i cândur semâ'
Devr-i bî-encâm-ı câm-ı zevk-ı cânândur semâ'
Sâkıb Divanı K.11/1

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'i övmek için yazılmış kasideler de görülmektedir. Şeyh Gâlib'in "Hazret-i Sultân Veled" redifli ve "Der-Medhiyye-i Hazret-i Sultân Veled" başlıklı kasidesinde Sultan Veled övülmektedir. Mevlânâ sevgisinin etkisi olsa gerek. İlk beyitte, cömertlik ve bağışlamanın madeni ve bütün zamanın taze baharı olarak gösterilmektedir:

Ma'den-i lutf u kerem Hazret-i Sultân Veled
Nev-bahâr-ı heme-dem Hazret-i Sultân Veled
Şeyh Gâlib Divanı K.8/1

Mesnevî'yi şerh eden İsmail Rûsûhî için de Şeyh Gâlib tarafından "Hazret-i Şârih" redifli ve "Der-Evsâf-ı Şerîf-i Şârih-i Mesnevî Cenâb-ı İsmâ'îl Rûsûhî El-Ankaravî Kuddise Sırruhû" başlıklı bir kaside yazıldığı görülmektedir. Mevlânâ'ya duyulan sevgi ile izah edilebilir. İlk beyitte, gizli sırların kâşifi ve apaçık görünüşün yüz örteni şeklinde hitap edilmektedir:

Ey kâşif-i esrâr-ı nihân Hazret-i Şârih
Rû-pûş-ı tecelli-i ayân Hazret-i Şârih
Şeyh Gâlib Divanı K.9/1

2.2. Tahmisler

Şeyh Gâlib (ö.1799) tarafından Nesîb Dede (ö.1714)'nin "Mevlevîleriz" redifli gazeline yazdığı "Tahmîs-i Gazel-i Şeyh Nesîb Dede El-Mevlevî Kuddise Sırruhu'l-azîz" başlıklı tahmiste Mevlevîlik anlatılmaktadır. İlk bentte, vahdet kavgasını uzatan, çokluk pazarını kapatan, dünyayı birbirine katan, makamı kuyuya atan, kötü dünyayı hiçe satan Mevlevîleriz, denilerek Mevlevîlerin dünya görüşleri ortaya konmaktadır:

Gavgâ-yı vahdeti uzatan Mevlevîleriz
Bâzâr-ı kesreti kapatan Mevlevîleriz
Devrânı birbirine katan Mevlevîleriz
Nâmûs u câhı çâha atan Mevlevîleriz
Dünyâ-yı dünü hiçe satan Mevlevîleriz
Şeyh Gâlib Divanı Tahmis 7/1

2.3. Gazeller

Şeyh Gâlib (ö.1799), "semâ" redifli gazeline semâ hakkında bilgi vermekte ve onun özelliklerini sıralamaktadır:

Devr-i Mevlânâdaki gâyet hâlet-efzâdır semâ'
Afitâbın kursuna teblerze-fermâdır semâ'
Şeyh Gâlib Divanı G.153/1

Şeyh Gâlib (ö.1799), "gürûh-ı Mevlevî" redifli gazelindeki:
Zât-ı aşka rûh-ı mülhemdir gürûh-ı Mevlevî
Ya'nî sîrr-ı devr-i âdemdir gürûh-ı Mevlevî

Şeyh Gâlib Divanı G.315/1

matla' beytinde, Mevlevî topluluğunu aşkın kendisine ilham edilen ruh ve insanoğlunun devrinin sırrı olarak görmektedir.

Yine "külâh-ı Mevlevî" redifli başka bir gazelindeki:
Micmer-i ûd-ı mahabbetdir külâh-ı Mevlevî
Dûd-ı gül-bâng-ı hüviyyetdir külâh-ı Mevlevî

Şeyh Gâlib Divanı G.316/1

matla' beytinde, Mevlevî külâhını sevgi udunun micmeri ve kimlik gülbangının dumanı olarak görmektedir.

Haşmet (ö.1768), "Mevlevîleriz" redifli gazelindeki:
Ser-der-hevâ-yı vuslat olan Mevlevîleriz
Raks-âver-i hakikat olan Mevlevîleriz

Haşmet Divanı G.96/1

matla' beytinde, kavuşmanın baş yaran isteğinde olan ve gerçeğin raksını taşıyan Mevlevîlerden olduğunu söylemektedir.

Sâmî (ö.1732), "Mevlevî" redifli gazelinin:
Muttasıldur menzil-i tahkîke râh-ı Mevlevî
Meş'al-efrûz-i hüdâdur sûz-i âh-ı Mevlevî

Sâmî Divanı G.132/1

şeklindeki matla' beytinde, Mevlevî yolunun tahkik menziline bitişik olduğunu ve Mevlevî âhının yakıcılığının meşale gib aydınlatıcı olduğunu belirtiyor.

Kâmî (ö.1724), "eyler semâ" redifli gazelindeki:
Sanmañuz kim Mevlevî bî-ıztırâb eyler semâ'
Gird-bâd-ı 'aşk ile pür-pîç ü tâb eyler semâ'

Kâmî Divanı G.105/1

matla' beytinde, Mevlevî'nin ıstırapsız semâ ettiğini sanmayın! Aşkın girdabıyla ıstırap içinde semâ eder, demektedir.

Nakşî (ö.1702), "semâ" redifli gazelindeki:
Her kaçan-kim sâlik-i Hak'dan sudûr eyler semâ'
Kalbini 'âşıklarun ol demde nûr eyler semâ'

Nakşî Divanı G.76/1

matla' beytinde, semâ'ın Hakk'ın yoluna giren kişiden meydana geldiğinde âşıkların kalbini o anda nur içinde bırakacağı belirtilmektedir.

Aynı redifli başka bir gazelinde:
Hâlet-i 'ışkıyla yâruñ 'âşıkân eyler semâ'
Sîneler çâk eyleyüp halk-ı cihân eyler semâ'

Nakşî Divanı G.77/1

matla' beytinde, âşıklar sevgilinin aşkından dolayı ve cihan halkı göğüslerini yırtarak semâ' eder, denmektedir.

SONUÇ

Divan şairlerinin Mevlânâ'ya duydukları sevgiyi ifade yollarından biri olan Mevlânâ redifli şiirler yazma temayülü yaygın bir şekilde görülmektedir. Tespit edebildiğimiz 7 kaside, 4 tercî, 2 rûbai, 13 gazelde *Mevlânâ*, *dürer-i Mevlânâdır*, *nây-ı Mevlânâ*, *semâ'-ı şevk-ı Mevlânâ*, *Yâ Hazret-i Mevlânâ*, *Yâ Hazret-i Monlâ-yı Rûm*, *Matbah-ı Monlâ*, *Hazret-i Mevlânâyı*, *kabr-i Monlâya*, *Şems ü Mevlânâ* redifleri kullanılmış; 6 kaside, 1 tahmis, 1 tercî, 7 gazelde *Mesnevî*, *semâ*, *Mevlevî*, *Hazret-i Sultân Veled*, *Hazret-i Şârih*, *Mevlevîleriz* redifleri kullanılmıştır.

Gazel nazım şekliyle yazılmış Mevlânâ redifli şiirlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Övgü amacıyla yazılan kasideler dışında duygu ağırlıklı gazellerin çok sayıda bulunması Divan şairleri arasında Mevlânâ sevgisinin yoğunluğunu göstermesi açısından dikkate değer bir özelliktir.

Rediflerle Mevlânâ'yı anan şairlerden tespit edilenler, Fâzıl Bosnevî (ö.1882), Nazîf (ö.1861), Şem'î (ö.1839), Vesîm (ö.1804), Nutkî (ö.1804), Hafız Dede (ö.1803), Şeyh Gâlib (ö.1799), Esrâr Dede (ö.1796), Kânî (ö.1791), Haşmet (ö.1768), Sâmî (ö.1732), Sâkîb Dede (ö.1727), Kâmî (ö.1724), Ereğlili Tûrâbî (ö.1722), Nesîb Dede (ö.1714), Nâbî (ö.1712), Nakşî (ö.1702), Adnî (ö.1683), Samtî (ö.1631), Sıdkı Dede (XVII.yy), Şinâsî (XVII.yy), Şuhûdî (ö.1591), Senâî (ö.1543), Ünsî Dede (XVI. yy) ve Derviş Bekâyî (XVI. yy)'dir.

Metinleri verilen şiirler bizim tespitlerimizle sınırlıdır. Yeni araştırmalarla bu sayının artması mümkündür. Ancak sunulan şiirlerin sayısı, Mevlânâ sevgisinin tezahürü sayılabilecek Mevlânâ redifli şiir yazma eğiliminin yaygınlığını göstermek için yeterli sayılabilir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, M. (1993). **Nef'î Divan**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arı, A. (2003) **Mevlevîlikte Bir Hanedanlık Kurucusu Sâkîb Dede ve Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arslan, M. ve İ. H. Aksoyak, (1994) **Haşmet külliyyatı: Divan, Senedü's-şu'arâ, Vilâdet-nâme (Sur-nâme), İntisabü'l-mülk (Hab-nâme)**. Sivas: Dilek Matbaası.
- Ayan, G. (1993) "Esrar Dede Tezkiresinde Mevlânâ Sevgisi: The Love for Mevlana in Esrar Dede Tezkire", 7. Millî Mevlânâ Kongresi 3-4 Mayıs 1993, Konya.
- Coşkun, M. (2002) **Manzum ve mensur Osmanlı hac seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhtetü'l-harameyn'i**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Duru, N.F. (2002) **Mevleviyâne Şiir Güldestesi**, İstanbul.
- Harmancı, E. (1999) "Şinâsî Dîvânı." **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kocaeli.
- Horata, O. (1999), "Mevlânâ ve Divan Şairleri", Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi, Osmanlı'nın Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı.
- Kalkışım, M. (2004) **Seyyid Vesîm Divanı**, Ankara.
- _____, M. (1994) **Şeyh Galib Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kutlar, F.S. (2004) *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî Dîvânı*, Ankara.
- Ayhan, İ. (2000) "Nakşî Divanı", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü İstanbul.
- Okçu, N. (1993) **Şeyh Galib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli ve Divanının Tenkidli Metni) I-II**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Okuyucu, C. (2004) **Ereğlili Tûrâbî Divanı**, İstanbul.
- Yazıcı, G. (1998) "Edirneli Kâmî ve Divanı'nın Tenkitli Metni", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Yeniterzi, E. (2005) "Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun 'Dâstân-ı Cenâb-ı Mevlânâ' Manzumesi". **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 17.